

Posudek diplomové práce Bc. Terezy Mottlové „Řeka klidná, řeka divoká: etnografický výzkum kolem řeky Otavy“

Oponent: Mgr. Daniel Sosna, Ph.D., Etnologický ústav AVČR, Praha

Diplomová práce vychází z předpokladu, že praktické řešení dopadů klimatických změn lze jen těžko uzavřít do světa vědeckého modelování a politických kuloárů, které mohou být vzdálené žité realitě konkrétních lidí. Autorka využívá etnografickou perspektivu, aby porozuměla lidem, kteří se suchem a povodněmi mají vlastní zkušenost. Argumentuje, že tato perspektiva prohlubuje nejen představy o lidské schopnosti interpretovat a vyrovnávat se s dopady klimatických změn, ale zároveň nabízí možnost získané vědění využít i jinde. Snaha o propojení a vzájemné ovlivnění expertního a lokálního vědění pak dle autorky představuje důležitý bod zájmu společenských věd, který má navíc potenciální praktické uplatnění.

Cílem práce bylo zkoumat vztah mezi lidmi a vodou, která se zde objevuje ve formě řeky, deště, páry, vody v různých nádobách apod. Konkrétně je výzkum zacílen na město Sušici a její okolí. Lidé zde žijí v blízkosti řeky Otavy, která přináší vláhu ale také záplavy. Paradoxy plynoucí z napětí mezi nebezpečím vody a její potřebností pro život pak tvoří prostor badatelského zájmu autorky. Teoretické inspirace vycházejí zejména z úvah Scotta a jeho konceptu *mētis*. Autorka také pracuje s literaturou, která teoreticky řeší vztah mezi lidmi a vodními toky stejně jako obecné téma vztahu lidí a prostředí (zde zejména Ingold).

Použitá etnografická metoda je pro zvolené cíle vhodná. Analyticky autorka dělí účastníky výzkumu na tři skupiny: zahrádkáře, starousedlíky a vedení města. Diverzifikací zkoumaných se snaží docílit spolehlivějšího a hlubšího vhledu do problematiky. Autorka dobře popisuje i chápe, co by etnografie a zúčastněné pozorování mohlo být. Velmi si mi líbila pasáž o zdánlivě mrtvém čase. Ano, to je přesně ono. Právě taková zdánlivá drobnost naznačuje, že studentka pochopila, o čem etnografie je, což považuji v rámci studentských prací za to nejzásadnější. Nicméně bych měl drobnou poznámku ke strategii citování metodologické literatury. Disman je příjemná a dobře napsaná kniha, která byla užitečná v době, kdy podobné literatury v ČR moc nebylo. Když se člověk explicitně hlásí k určité diskurzní komunitě, což autorka dělá skrze odkazy k antropologii a etnografii, není úplně nejvhodnější vzít zkratkovitou knížečku Dismana se sociologickými představami o zúčastněném pozorování jako autoritativní zdroj a začít jím debatu o antropologickém pozorování a metodologii obecně. Je to podobné jako čerpat informace o logistické regresi z učebnice antropologických metod. Samozřejmě volba citovaných prací je otázka osobního vkusu, ale existuje mnohem vhodnější a informativnější literatura (klasiky od Spradleyho, celá série metodických knih Bernarda, články o etnografii ve vztahu k prostředí od Ingolda, v ČR pěkný sborník o etnografii od Stöckelové a Abu Ghoshe apod.). Boellstorf je lepší volba, ale trochu nelogická ve vztahu k ekologické perspektivě autorky.

Zajímavý je vztah autorky k terénu. Pro čtenáře je dobré vědět, z jakých pozic autorka vycházela a že např. otec je starostou zkoumaného města a i další výzkumné aktivity probíhaly mezi příbuznými a známými. V době covidu je tento přístup naprosto pochopitelný. Autorka se svou pozicí v terénu vyrovnává poctivě. U debaty o analýze materiálů by neškodilo ocitovat i

metodickou literaturu a lépe objasnit, jak moc induktivní byl přístup při práci s textovými daty z rozhovorů. Existují různé přístupy, jak témata hledat a co s nimi dál dělat.

Při kritice nedostatečnosti tvrdých dat a kvantifikace se autorka mohla opřít o řadu prací, které by dobře podtrhly její argument. Pro případnou tvorbu článku doporučuji prostudovat např. Porter (1995, *Trust in numbers: the pursuit of objectivity in science and public life*), Ziliak and McCloskey (2008, *The cult of statistical significance*), Muller (2019, *The tyranny of metrics*). K tématu vody v poslední dekádě vyšla řada zajímavých textů. Další inspiraci lze hledat u autorů jako jsou Veronica Strang, Joost Fontein, Lisa Bjorkman, Franz Krause.

Výsledky výzkumu jsou logicky strukturované podle zkoumaných skupin a tematických podkapitol. Autorka staví zejména na delších citátech z rozhovorů, které pak interpretuje. V textu se občas objevují i sensuální odkazy na estetiku nebo zvuky, což etnografickou rovinu pěkně dokresluje. Místy se objevuje i popis událostí. Jako čtenář bych ale ocenil méně rozhovorů a víc postřehů, které vycházejí z žité zkušenosti, protože právě tato rovina rezonuje jak s *mētis*, tak s Ingoldovými koncepty typu *dwelling* nebo *skill*. Práci by k použitému teoretickému aparátu lépe přiblížil větší důraz na popis událostí, které autorka zažila, věci, kde se výroky účastníků výzkumu míjely s jejich praxí apod. Jedná se o klasický studentský – a nejen studentský – problém přetěžování dat, která pocházejí z verbální komunikace se zkoumanými a o kterých se domníváme, že mají větší validitu (protože byly nahrány, přepsány, ocitovány). Z pohledu čitelnosti a přesvědčivosti práce jsou výsledky výzkumu prezentovány příliš jako sled výroků, které přinášejí nové informace. O způsobech psaní se dá dlouze polemizovat, ale za vhodnější taktiku bych osobně považoval prezentaci menšího počtu citátů a naopak jejich hlubší rozbor a vazbu na teorii řešil již v této fázi psaní. Místy probleskují odkazy na myšlenky jiných autorek a autorů, ale vazba na ně by mohla být lépe rozvinutá.

Kromě již zmíněných kritických bodů bych přidal i málo reflektované téma temporality. Autorka hodně pracuje s minulostí, vzpomínkami, změny jsou nejen v paměti lidí, ale jsou také zapsané v krajině. Dokázal bych si představit i využití teoretických inspirací autorek a autorů na pomezí historie a antropologie (viz např. časopis *History and Anthropology*, zároveň řada expertů přímo na FHS), které by autorce pomohly teoreticky uchopit i téma času, které zde dle čtenářského dojmu hraje důležitou roli.

Ve finální části práce autorka shrnuje svá zjištění a reflektuje výzkum. Shrnutí je solidní. Mám jen jednu kritickou poznámku, která vede k jádru jedné z velkých debat současnosti. Výzkum odkrývá „nedemokratičnost“ *mētis*, na který dle autorky poukazuje již Scott. Autorka navrhuje další směřování úvah do oblasti demokratizace. Demokratizace se zde jeví jako jakási morálně preferovaná samozřejmost. Jakkoliv může být tento nápad, nebo spíš postoj, sympatický, chybí mu kritičtější reflexe. Představa, že demokracie je morálně nadřazená ostatním formám politického uspořádání a zlepšení světa vede nutně skrze demokratizaci, by dnes měla být spíš předmětem kritické debaty než předpokladem. Stačí si vybavit zvolení Trumpa nebo recentní fiasko v Afghánistánu. Lidská zkušenost je nutně různorodá, asymetrická jsou nejen naše těla ale i sociální vztahy. Právě antropologická kritika naznačuje, že demokratizace možná není řešení pro všechny a může mít řadu nezamýšlených důsledků, které západní imaginace často nedokáže pokrýt. Sdílení *mētis* je nicméně zajímavá výzva a zde se autorka skutečně dostává k tématu, které

má velký potenciál. Od Bartha víme, že vědění získané vlastní zkušeností se liší od toho, které je získáno zprostředkovaně. Do hry vstupují kritéria validace a síť po které vědění takřikajíc teče. Místo automatické demokratizace bych navrhol spíš promýšlet způsoby, jak podporovat *mētis* formou vlastní praxe nebo jak zvyšovat důvěryhodnost a uvěřitelnost sdíleného lokálního vědění (v době dezinformací velké téma).

Jazyk je hravý, metaforický, místy odlehčený. V některých „neetnografických“ pasážích je ale autorka až příliš neformální (vychytávky; etnografický výzkum rozhodně není pro každého; nebudu si hrát na to) nebo lehce pokulhává stylistika (korunní metoda). Autorka se do textu nebojí projektovat své pocity a emoce, což je u etnografie žánrově v pořádku, ale jde také o to, že s touto taktikou je vhodné šetřit a dobře odhadnout místa, kde bude nejvíce účinná. To úplně neplatí např. pro pasáže o vnímání studentů společenských a humanitních disciplín a povzdechy nad ústrky, které nejen studující ale i bádající ze strany „těch skutečných vědců“, novinářů nebo politiků zažívají. Citování se jeví jako převážně korektní. U citací Ingolda jsem si všiml, že autorka ne vždy cituje strany. U citací (včetně parafrází) konkrétních myšlenek z knih bych očekával explicitnější odkaz na stranu v knize, kde se myšlenka nachází. V seznamu literatury nešťastně chybí klíčová kniha Scotta, která je významným zdrojem inspirace celé diplomové práce. Obrazové přílohy jsou informativní.

Diplomovou práci Terezy Mottlové hodnotím jako zdařilou. V době covidu je vůbec zázrak, že studenti něco podobného dokážou. Autorka prokázala trpělivost, schopnost uchopit teoretické koncepty a aplikovat je při interpretaci vlastních dat, solidně zvládla i psaní a práci s literaturou. Drobné poznámky zásadně nesnižují dobrý dojem z práce. Práce je přínosná, protože naznačuje, kde se rýsuje prostor pro debatu mezi akademickým a neakademickým světem. Souhlasím s autorkou, že na užitečnost lokálního vědění je potřeba např. státní aparát neustále upozorňovat.

Otázky:

1. Specifikem Otavy v Sušici je nízká teplota vody daná studenou povahou Šumavy. Hrál tento fakt nějakou roli ve vztahu k řece?
2. Sušice se poslední roky stává atraktivní pro rozvoj (turistika, služby) a různé osobnosti (R. Holý, M. Ruppert apod.), které se do klidného městečka stěhují/vracejí. Zaregistrovala jste, jestli tento proces mění Vámi zkoumaný vztah mezi řekou a lidmi?

Práci doporučuji k obhajobě jako výbornou a hodnotím ji 17 body.

Daniel Sosna